

Anmeldelse

Niels Grønkjær, *Det nye menneske. Efter naturalisme og eksistentia-*
lisme, Eksistensen 2017, 389 s., 299 kr.

Niels Grønkjær har skrevet en eftertænksom bog til det dannede publikum. Bogen *Det nye menneske* efterfølger *Den nye Gud* fra 2010, hvor forfatteren tog afsked med den gamle metafysiske Gud og i stedet henviste til en levende Gud i tiden. Den seneste bog følger samme grundlæggende tankegang. Grønkjær er klar over, at vi ikke slet og ret kan *overvinde* metafysiske forestillinger, men må nøjes med, som Heidegger har udtrykt det, at *forvinde* dem. For Grønkjær betyder det, at de grundlæggende spørgsmål om vores eksistens, også de dogmatiske, må drejes ned i verden og ind i tiden. Men samtidig er der *i verden* noget, der peger ud over den fysiske natur. Mennesket misforstår sig selv, hvis det alene ser sig selv som et stykke kausalt betinget biologi. Et vigtigt opgør i bogen, som også undertitlen angiver, er således opgøret med den naturalistiske menneskeforståelse. Vi er mere end vores kroppe, hævder Grønkjær i forlængelse af filosofen Bernhard Waldenfels (hvis fænomenologiske optik han i det hele taget læner sig op ad). Vi er også legemer, en subjektiv helhed, der peger i retning af ånd. Og det er der, Grønkjær vil hen. Åndsbegrebet er ikke passé, men trænger til fornyelse.

Eksistentialismen, som Grønkjær ligeledes skriver sig op imod, har så at sige gået den naturalistiske planke ud og erklærer anti-metafysisk, at der ikke gives nogen mening ud over de valg, vi tager. Den ateistiske eksistentialisme overlader således mennesket til en verden, der er tømt for mening. Som Grønkjær påpeger, ligger dette helt i tråd med det naturalistiske verdensbillede. Også eksistentialismen mangler altså ånd (dog er det klart nok ikke den Kierkegaardske udgave, der her sigtes til). Grønkjær modsatte anliggende er at pege i åndens retning, og det gør han ikke mindst med en kombination af fænomenologi, pragmatik, politisk filosofi og dialektik. Mange kokke er sat i sving.

Nok kan verden og menneskelivet ikke tilskrives en forudfattet mening, indrømmer Grønkjær; men hvis vi ikke giver efter for den forfladigende indflydelse fra en underholdningsbaseret erstatningsvirkelighed eller kompetenceudviklingens instrumentaliserede menneskeopfattelse, kan livet få den fylde i tiden, som ligger i åndens realisering. Denne realisering peger ikke ud af verden som hos den gamle Gud, men tilbage i verden via den Gud, der har fornyet sig selv i sin egen menneskesøn. Ligesom mennesket er et væsen, der forstår sig selv i kraft af noget andet end sig selv, som Grønkjær gentagne gange påpeger, kan Gud også kun forstå sig selv – eller i det hele

taget *være* Gud – i relation til mennesket. Den nye Gud er ikke uden for verden, men åndens levende (dialektiske) bevægelse i verden. På samme måde er mennesket ikke blot et subjekt, der betragter alt uden for sig selv som et objekt. Det nye menneske er et menneske, der indser, at det er mere end blinde årsagsforbindelser og samtidig mindre end det transcendentale subjekt, der blot har verden *for* sig. Det nye menneske er en med sine omgivelser forbundet livsproces, der erkender sig selv som ånd i denne proces.

Der kan siges meget mere om bogens facetterede tankeindhold; men dette bør overlades til den enkeltes læsning. En tankeproces som den Grønkjær udfolder, må tilstås den fornødne tid, og et hurtigt resumé ville snarere pege i retning af tidens rastløse trend end den fordybelse, som al læsning af en god bog kræver.

Ingen tvivl om, at Grønkjær har skrevet endnu en god og anbefalelsesværdig bog. Det er ikke i streng forstand en akademisk bog, men en meget lærd bog. Den minder sine steder om stilen hos forfatterens gamle lærer og ven, Johannes Sløk, bl.a. i den forstand, at den har smidt alt, hvad der ligner kritiske diskussioner, konkrete tekstreferencer og fodnoter over bord. Selvom Grønkjær eksplicit vedkender sig afgørende inspirationer fra så vægtige tænkere som Plotin, Aristoteles, Augustin, Hans Blumenberg, Hannah Arendt, Bernhard Waldenfels, og ikke mindst G.W.F. Hegel, er det helt og holdent forfatterens egen stemme, der lyder klart og uforstyrret bogen igennem. Ingen tvivl om at det er vigtig bog, en bog, der taler ind i – og ikke mindst imod – tendenser i tiden. Nok mærker man Grønkjærs teologiske, og ikke mindst dogmatiske, baggrund; men det er på ingen måde en bog, der specielt henvender sig til teologer. Tværtimod er den et kærkomment bidrag til det, der med et ellers mere og mere udflydende begreb kaldes 'almen dannelse'.

Kan der rettes en kritik mod bogen? Ja, det kan der vel mod alle bøger, som vil rumme og kombinere så mange problemstillinger, som det her er tilfældet. Man kunne spørge sig selv, om Grønkjær er tæt på at tage munden for fuld i forsøget på at sammentænke en fænomenologisk, politisk-filosofisk og ånds-dialektisk position? Vovestykket er prisværdigt; men man efterlades med en fornemmelse af, at der er ender, som måske ikke helt bindes sammen. Hvordan ledes vi fra f.eks. fra den responsive omverdensrelation hos Waldenfels til Wittgensteins begreb om vished eller til Hegels begreb om den absolutte erkendelse? Undertiden foretages der også vittige, men måske lidt for hurtige associationer, som f.eks. når den antikke hån over for folk, der kun tænker 'med maven' (dvs. på at skaffe sig det daglige brød), modstilles vor tids leflen for 'mavefornemmelser'.

Et afgørende spørgsmål, der melder sig under læsningen, er i øvrigt: Hvor nyt er det nye menneske egentlig? Påfaldende er det i hvert fald, at Grønkjær med stor vægt griber tilbage til oldtidens tænkere, ikke mindst Plotin, hvis ånds-forståelse trækker tråde gennem hele fremstillingen og underforstået bevares i udnyttelsen af den hegeliske dialektik. Det nye menneske synes med andre ord at have mange generationer på bagen. Modsat kunne man jo mene, at det nye menneske er det, der venter lige om hjørnet som det genetisk forbedrede, transhumane væsen, der skal lære at arbejde sammen med robotter! I Grønkjærs optik vil dette 'futura' væsen imidlertid ikke

tage sig ud som andet end et tingsliggjort produkt af naturalismen, med andre ord et modernitetsfænomen, som bør 'forvindes'.

Men hvad er det så egentlig Grønkjær vil sige med at kalde mennesket nyt? Skal det forstås i eksistentiel, teologisk eller idéhistorisk forstand eller måske alle dele på én gang? Hvad det idéhistoriske angår, har det moderne vestlige menneske – på den anden side af oplysningstidens og positivismens begejstrede og religionskritiske selvfølelse, der led et sidste knæk efter verdenskrigene – måttet indse, at det havde fejlet som selvtilstrækkeligt humant subjekt. Det er dette 'elendige', moderne menneske, Grønkjær har i tankerne, et menneske, der har befriet sig for dogmernes straffende Gud, men ikke desto mindre indset, at det stadig må forstå sig selv i lyset af noget andet *end sig selv*. Det er et menneske, der må vende blikket mod den nye Gud, den nye verden!

Men betyder det ikke, at det, som Grønkjær i virkeligheden har for øje, snarere end *det nye* menneske er menneskets *fornyelse*? På den ene side angiver bogens undertitel, at Grønkjær idéhistorisk har placeret sig *efter* naturalisme og eksistentialisme; på den anden side befinder vi os, hvad han selv påpeger, *lige midt i* naturalismens tidsalder. I den forstand skal 'efter' læses som et normativt 'hinsides', en aktuel afstandstagen. Et tidsopgør.

Det 'nye' ved 'det nye menneske' er således ikke båret af et empirisk, samtidsprognostisk eller futuristisk betydningsindhold, men af tanken om en fornyelse ved ånden, menneskelivets fuldbyrdelse i tiden. Denne for mig at se bærende tanke fremgår kun indirekte af begrebet om 'det nye'. Man misforstår let dette adjektiv, hvis man ikke netop læser det normativt og processuelt. Grønkjærs ærinde er alt andet end konservativt, selvom det sandt nok er gamle tanker, der tages op igen. Men de tænkes på ny, ses i et aktuelt lys, og *gøres dermed nye*. Som sådan vidner Grønkjærs bog om, hvorfor vi i det hele taget har og bør have åndsvidenskab (for nu at bruge et gammelt udtryk). Der er tanker, der bliver ved med at optage os, mens naturvidenskabelige opdagelser, der fandt sted for tusinder eller blot hundrede år siden, for længst er erstattet af andre.

Grønkjær har med egne ord skrevet en religionsfilosofisk bog. Det er tankens legeplads, der her er tale om, ikke den bogholderagtige afhandling, der blot redegør, diskuterer og tager forbehold. Det er et essayistisk værk, og sådanne bøger er det godt at have. Men *når* der nu er tale om filosofi, en disciplin hvis fornemmeste opgave i mine øjne er at stille spørgsmål, så må det bemærkes, at Grønkjærs bog er mere optaget af at give svar, at udfolde bestemmelser. En dogmatisk klangbund fornægter sig som sagt ikke. Det, man kunne mangle, men som måske ville have ført til en helt anden bog, er derfor et lille spørgsmål efter titlen 'Det nye menneske'. Når det er sagt, er de filosofiske tolkninger af menneskets vilkår, Grønkjær præsenterer os for, absolut værd at lytte til.

Lars Albinus, lektor, ph.d., dr. theol.
Afdeling for Religionsvidenskab, Aarhus Universitet
lal@cas.au.dk